

صفحات: ۱۲۳ تا ۱۵۹

اهمیت و ویژگی‌های جهاد تبیین از منظر مقام معظم رهبری

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۰۵

احسان منیعی (نویسنده مسئول)^۱ - مصطفی صالحی^۲

چکیده

تبیین و روشنگری از مفاهیمی است که در طول زعامت مقام معظم رهبری و خصوصاً در دهه اخیر، مورد تأکید ایشان بوده و در موارد مختلف مورد استفاده قرار گرفته است. این واژه غالباً از سوی ایشان، ملازم با واژه جهاد به کار رفته که به دلیل شدت اهمیت آن است. با تحلیل عنوان جهاد تبیین، معلوم می‌گردد که تبیین از روزهای آغازین حضور انبیاء و معصومین وجود داشته و از اهم وظایف آنان در کنار دعوت به خدای یکتا بوده است. در انقلاب اسلامی به دلیل شناسایی و پاسخ‌گویی به سؤالات، شبهات و انحرافات وارد شده در طول ۴ دهه از سوی دشمنان حائز اهمیت است تا با تبیین این مسائل، در مقابل تهدیدات و آسیب‌های احتمالی آینده مصونیتی حاصل شود. بدیهی است یکی از آسیب‌ها و تهدیدات جدی انقلاب اسلامی ایران، عدم تبیین و روشنگری و وجود ابهام و سؤالات بدون پاسخ از سوی مسئولین می‌باشد که همین امر، راز تأکیدات و مطالبه جدی ایشان بر جهاد تبیین است. با بررسی ادبیات ایشان در موضوع جهاد تبیین به این نتیجه دست یافته که جهاد تبیین باید واجد اوصافی از قبیل باشد: (۱) تبیین باید هنرمندانه باشد. (۲) موجب اعتقاد عمومی گردد. (۳) الزامات و شرایط

---

۱ - دانشجوی دکتری انقلاب اسلامی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران،

Ehsanmaniei1@gmail.com

۲ - سطح ۴ و دکترای تفسیر و علوم قرآن، حوزه علمیه قم، قم، ایران، Salehim716@gmail.com

آن رعایت گردد. ۴) روشنگر و واضح باشد. ۵) دور از بد اخلاقی و تفرقه باشد. ۶) گفتمان ساز و جریان ساز باشد. همچنین سعی شده با روش تحلیل محتوای کیفی از میان اسناد مکتوب کتابخانه‌ای (اسنادی)، به ارائه تحلیلی صحیح از سخنان ایشان نائل آید.
کلیدواژگان:

تبیین، جهاد تبیین، مقام معظم رهبری، شبهه، روشنگری، انحراف

تبیین مفهومی است که ریشه در تاریخ دارد؛ زیرا رسالت پیامبران، تبیین حقایق عالم، بیان راه و روش سلوک الی الله؛ معرفی گوهر وجودی و ظرفیت‌های انسان و مبارزه با انحرافات با تبیین حقایق بوده است.

این عنصر یکی از عوامل بسیار مهم برای مقابله با هرگونه انحراف و تحریف در ارزش‌ها و حقایق است و از اصلی‌ترین دلایل بعثت انبیای الهی در طول تاریخ برای گروه‌های هدف بوده است تا از تحریف حقایق و واقعیات جلوگیری کرده و به شبهه‌های وارد شده توسط مخالفین و معاندین جوابگو باشند و با روشنگری و تبیین به مبارزه با شبهات وارده پردازند.

این رسالت در زمان ائمه اطهار با شدت و قدرت بیشتری پیگیری شد؛ به طوری که با جدیت می‌توان گفت یکی از وظایف ائمه در طول حیات با برکتشان، بحث تبیین و روشنگری در برابر انحرافات دستگاه‌های حکومتی و گروه‌های منحرف بوده به نحوی که ایشان از هر فرصتی برای این امر به نحو احسن استفاده می‌کردند تا حقایق در جامعه، مورد تعرض و تغییر قرار نگیرد و مردم به انحراف کشیده نشوند.

آنها در این مسیر از ابزارهای مختلف و شیوه‌ها و روش‌های گوناگون، متناسب با مقتضیات زمان و شرایط استفاده نموده‌اند. در زمان معاصر نیز همین روش و طریق، توسط علمای بزرگوار مثل حضرت امام (رحمة الله علیه) با قدرت انجام شد و ایشان با بینش عمیق

و آینده‌نگری دقیقی که داشتند، هر جا احساس خطر می‌کردند با صراحت وارد میدان تبیین حقایق و روشنگری می‌شدند. مقام معظم رهبری نیز همین طریق را باتوجه‌به شرایط و مقتضیات زمان و جامعه بین‌المللی در پیش گرفته و در هر زمینه‌ای که لازم دانستند، برای اینکه جریان اسلام ناب محمدی به تحریف کشیده نشود و به اسلام آمریکایی که تحریف شده و مطلوب غرب است تبدیل نگردد و از ارزش‌ها و آرمان‌های اولیه اسلامی انقلابی خود خارج نگردد، اقدام به تبیین و روشنگری نموده‌اند و در این راه با صراحت و بدون رودربایستی انجام‌وظیفه نموده‌اند.

ایشان بارها و در مقاطع گوناگون بر این مهم تأکید کرده‌اند؛ ولی شرایط فعلی جامعه جهانی باعث شده مقوله تبیین اهمیت مضاعفی پیدا کند؛ به همین خاطر رهبر معظم انقلاب □ در سخنرانی پاییز ۱۴۰۰ بر آن تأکید مضاعف کردند و از آن زمان کلیدواژه "جهاد تبیین" وارد ادبیات جامعه انقلابی ایران شد. (مقام معظم رهبری: ۱۴۰۰/۰۷/۰۵)

در زمان کنونی نیز یکی از تهدیدات اساسی که انقلاب اسلامی را مورد هدف قرار داده همین مسئله ابهام و عدم تبیین و روشنگری صحیح و کامل می‌باشد. بدون تردید جهاد تبیین یکی از نیازهای اساسی امروز جامعه است و عدم انجام درست آن می‌تواند موجب نتایج زیان‌باری شود.

پیشینه و ضرورت

با اینکه به لحاظ تدوین، این مسئله جدید می‌باشد؛ اما برخی از نویسندگان سعی نموده‌اند در این زمینه دست به تألیف کتب و مقالاتی بزنند که در ادامه به چندین مورد اشاره می‌شود. کتاب «جهاد تبیین» تألیف حجت‌الاسلام سعید صلح میرزایی که سخنان رهبر معظم انقلاب در سی سال گذشته با موضوع جهاد تبیین را جمع‌آوری نموده‌اند.

مقاله «شناسایی و اولویت‌بندی الزامات جهاد تبیین در تقویت قدرت نرم انقلاب اسلامی ایران» تألیف محمد کریمی زاده و محمد محسنی.

مقاله «الگوی مفهومی جهاد تبیین از دیدگاه مقام معظم رهبری» نوشته ندا کاوند و یوسف محمدی مقدم.

همچنین در این رابطه مقالات دیگری به رشته تحریر درآمده؛ ولی از آنجا که اکثر این مطالب، یا تک‌بعدی بوده و با دیدی جامع به این موضوع نپرداخته‌اند و یا اینکه مطالب پراکنده و بعضاً غیرمرتبط را به همراه مطالب مربوطه درآمیخته و به همین دلیل موجب تطویل کلام شده و از اصل مطلب غافل شده‌اند؛ بدین منظور بررسی این موضوع با دیدی جامع و خلاصه که حاوی مطالب کاربردی و مفید از منابع دست‌اول و نص سخنان معظم له بدون دخل و تصرف و تفسیر به رأی، ضروری می‌نماید.

۱- سؤالات پژوهش

- ۱- ویژگی‌های جهاد تبیین بر طبق نظر مقام معظم رهبری چه می‌باشد؟
- ۲- جهاد تبیین در کلام مقام معظم رهبری دارای چه میزانی از اهمیت می‌باشد؟
- ۳- جهاد تبیین در نظر مقام معظم رهبری شامل چه موضوعات و مؤلفه‌هایی است؟

۲- مفهوم‌شناسی جهاد تبیین

جهاد در لغت به معنای مشقت، تلاش، مبالغه در کار، به نهایت چیزی رسیدن و توانایی است. (ابن اثیر، ۱۳۸۴: ۶۵/۲) جهاد در فقه به معنی جنگ‌کردن در راه دین حق، مبارزه و کوشش کردن است. (دهخدا، ۱۳۷۷: ۱۷۶/۳).

جهاد در واقع به معنی تلاش و مبارزه‌ای است برای دعوت به اسلام و بسط و گسترش آن و یا به‌عنوان دفاع از تجاوز دشمن انجام می‌گیرد؛ ولی معنای مدنظر ما در اینجا به معنی جهاد و تلاش در روشننگری شبهات و ابهامات جامعه می‌باشد. (معین، ۱۳۸۸: ۲/۲۴).

تبیین به معنای هویدا شدن (زوزنی، ۱۳۷۵: ۲۴۶/۱)، پیدا شدن (جرجانی، ۱۳۹۸: ۲۵۴/۱)، پیدا و آشکارشدن، آشکار ساختن و بیان کردن می‌باشد (عمید زنجانی، ۱۳۷۵: ۲۲۴/۳). مهم‌ترین مفهوم اصطلاحی واژه جهاد در متون دینی، همانند کاربرد عام آن، گونه‌ای خاص از تلاش یعنی مبارزه کردن در راه خدا با جان، مال و دارایی‌های دیگر خود

در نبرد با کافران و باغیان، با هدف گسترش و اعتلای اسلام و دفاع از شعائر است (ابن جوزی، ۱۴۲۲ ق: ۱/۱۲۷).

در واقع جهاد تبیین به معنی روشنگری با انجام کار علمی و تحقیق، به منظور مقابله با دشمن و وسوسه‌های او است. این اصطلاح را نخستین بار آیت الله خامنه‌ای رهبر جمهوری اسلامی ایران در اردیبهشت سال ۱۳۹۵ ش، به کار بردند و در آذر سال ۱۴۰۰ ش به تبیین و بررسی مفهوم آن پرداختند. ایشان معتقد است منشأ این اصطلاح از وصیت‌نامه امام علی (ع) به حسنین (ع) است که در صورت تحقق، آثاری مانند «جلوگیری از تحریف»، «حفظ پشتوانه اجتماعی» و «از بین رفتن مشکلات» را دارد.

مقام معظم رهبری در موارد متعددی اساس روش اسلامی و انقلابی را تبیین دانسته‌اند؛ چنان‌که یکی از موارد امر به معروف و نهی از منکر نیز همین مسئله است. اگرچه ایشان همواره قشر نخبگان و طلاب و دانشجویان را به تبیین فراخوانده بودند، اما اکنون مخاطب عام را به این امر دعوت کرده و از همگان خواسته‌اند در حوزه خود تأثیرگذار باشند و نسبت به شرایط کنونی جامعه و جهان بی تفاوت نباشند و ندای انقلاب را به گوش همگان برسانند تا دشمن در این زمینه فرصت سوءاستفاده پیدا نکند. از همین رو در توصیه به پرستاران می‌فرماید:

«شما روایت کنید حقایق جامعه خودتان و کشور خودتان و انقلابتان را. شما اگر روایت نکنید، دشمن روایت می‌کند؛ شما اگر انقلاب را روایت نکنید، دشمن روایت می‌کند». (مقام معظم رهبری، ۱۴۰۰/۰۹/۲۱).

ایشان به تبیین مفهوم جهاد می‌پردازند و ضمن ارج نهادن به همه اقسام جهاد، آن جهادی را مؤثر و ارزشمند می‌دانند که در دفاع و برای مقابله با دشمن انجام شود که در این صورت همه اقسام جهاد داری ارزش بی‌نظیری خواهد بود. اگر خصیصه جهاد از عنصر تقابل با دشمن تهی باشد نمی‌توان نام جهاد بر آن نهاد.

جهاد یعنی تلاش در مقابله با دشمن. هر تلاشی، جهاد نیست. خیلی‌ها تلاش می‌کنند، تلاش‌های علمی زیادی می‌کنند، تلاش‌های اقتصادی می‌کنند که خوب و به‌جاست، اما جهاد نیست. جهاد، یعنی تلاشی که هدف‌گیری در مقابل دشمن در آن وجود داشته باشد؛ این جهاد است. در اصطلاح اسلامی و منطق اسلامی، جهاد این [کاری] است که در مقابل دشمن انجام می‌گیرد.

شما [اگر] کار اقتصادی بکنید برای مقابله با دشمن می‌شود جهاد؛ کار علمی و تحقیقی بکنید برای مقابله با دشمن، می‌شود جهاد؛ حرف بزنید، تبیین کنید برای خنثی کردن وسوسه دشمن، می‌شود جهاد؛ این‌ها همه جهاد است. پس مهم این است که ما عرصه جهاد را تشخیص بدهیم که در هر زمانی در چه عرصه‌ای باید جهاد کرد. این، خیلی مهم است.

تبیین، بخشی از جهاد تبیین و رسالت‌روشنگری است. باید توجه داشت که هر کاری از نظر اسلامی جهاد نیست. مهم‌ترین عنصر جهاد به معنای اسلامی و قرآنی، تقابل با دشمن است؛ یعنی هر کاری که در تقابل با دشمن و فی‌سبیل‌الله باشد، جهاد است. (مقام معظم رهبری، ۱۴۰۰/۱۱/۰۳).

۱-۲- تبیین در اسلام

در اسلام جهاد تبیین دارای جایگاه ویژه‌ای است به‌گونه‌ای که در آیات، روایات و سیره اهل‌بیت (ع) به این مهم اشاره شده است که در ذیل برخی از آنها مورد بررسی قرار گرفته می‌شود.

۱-۳. جهاد تبیین در قرآن

یکی از مهم‌ترین مسئولیت‌های پیامبر (ص) جهاد تبیین بر اساس حق و حقیقت است تا گرد باطل بر دامن کبریایی حق ننشیند. از همین رو آن حضرت (ص) به‌عنوان تبیین‌گر حقایق و فصل الخطاب الهی مأموریت می‌یابد که علیه کافران باطل‌گرا و منافقان خطرناک‌تر از آنها، به جهاد تبیین بپردازد.

از نظر آموزه‌های قرآن، در دنیا «حق و باطل» به هم آمیخته است؛ بلکه حتی می‌توان گفت که باطل به سبب پوچی همانند حباب و کف آب است که روی آب بیشتر و قوی‌تر از خود آب دیده می‌شود (اسراء: ۸۱).

از همین رو بیشتر مردم؛ چون اهل تقفه و تعقل نیستند، حتی ممکن است آب را نبینند و به همین ظواهر حباب بسنده کنند که بر آب جمع شده است. این‌گونه است که بیشتر مردم در دام باطل می‌افتند تا جایی که بیشترین آسیب‌ها را در ساحت اندیشه شناختی و انگیزه عملی همین توده‌های افتاده در کوره فتنه‌های الهی متحمل می‌شوند که بدون تقفه و تعقل به کاری دست می‌زنند و از روی جهالت علمی و عقلی و ظنون غیرمعتبر رفتار می‌کنند. (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱: ۱۲/۲۳۳-۲۳۴).

به هر حال به هر دلیلی شرایط در دنیا به‌گونه‌ای است که حق و باطل به هم آمیخته است؛ بنابراین لازم است تا حق از باطل بازشناخته شود. از همین رو پیامبر (ص) مأمور می‌شود تا به جهاد تبیین علمی همت گمارد:

«وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا؛ علیه کافران، با قرآن به جهادی بزرگ پرداز» (فرقان: ۵۲).

از نظر قرآن، اگر جهاد تبیین پیامبر (ص) مبتنی بر وحی قرآنی نباشد، مردم در شناخت حقیقت به‌ویژه در هنگام فتنه و در موارد متشابه گرفتار می‌شوند و به هلاکت می‌افتند.

قرآن افزون بر پیامبر خدا، اولوا الامر از معصومان را نیز به‌عنوان تبیین‌گران الهی معرفی می‌کند و از آنان به‌عنوان اهل الذکر و راسخون در علم الهی یاد کرده و از مردم می‌خواهد تا برای فهم حقیقت و رهایی از متشابهاً به ایشان مراجعه کنند.

(آل عمران: ۷؛ نحل: ۴۳؛ انبیاء: ۷)

در ریشه‌یابی تبیین در معارف الهی، معلوم می‌گردد که اصولاً پیامبران برای تبیین مبعوث شده‌اند؛ تبیین حقایق عالم، تبیین وجود خود انسان، تبیین ظرفیت‌های انسان، تبیین راهی که باید برود. به همین جهت، یکی از نام‌های قرآن کریم بیان است:

«هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ؛ قرآن تبیین‌کننده‌ای برای مردم است.»

رهبر انقلاب از موضع اسلام‌شناس معتقد به معارف انقلاب و اسلام و معارف اسلامی می‌خواهد خط تبیین‌گری پیامبران و امامان را ادامه دهد.

۲-۲. جهاد تبیین در حکومت امام علی (ع)

یکی از بهترین جلوه‌های تبیین این است که حضرت علی (ع) به کاتب مخصوص خود فرمودند ده نفر از اصحاب مورد اطمینان را دعوت کنید که من در حضور این افراد نکاتی را بگویم که آن‌ها را ثبت کنید و این مطالب را در اجتماع مردم بعد از هر نماز جمعه با حضور این ده نفر بخوانید، با این هدف که مردم بدانند این سخنان واقعاً از طرف حضرت نقل شده است چرا که این اصحاب شهادت می‌دهند که در زمان نقل فرمایشات امام در محضر ایشان بودند.

جالب این است که امام خودشان این ده نفر را که عموم مردم جامعه به صداقت و راست‌گویی آن‌ها یقین داشتند تعیین کردند و در جمع آن‌ها اتفاقاتی که بعد از رحلت پیامبر رخ داده بود را به تفصیل بیان کردند. این نامه که تبیین بسیار جالبی در خصوص همه اتفاقات رخ داده در دوران سکوت حضرت امیرالمؤمنین (ع) بوده در کتاب الغارات ابن ثقفی آمده است. (ابن ثقفی ۱۴۱۰ ق: ۱/۲۵۴؛ بابانین، ۱۴۰۲ ق: ۱/۱۸).

همچنین حضرت سخنانی‌های مفصلی دارند که یکی از آن‌ها در جلد هشتم کتاب کافی آمده است و در آن امیرالمؤمنین علی (ع) توضیح می‌دهند که چرا برخی انحرافات که در جامعه رخ داده بود را نتوانستند تغییر دهند و جالب است که حضرت علی (ع) موارد متعددی را برای مردم می‌شمارند و چرایی عدم اصلاح آن امور را برای مردم تبیین می‌کنند.

نامه‌های امیرالمؤمنین (ع) در نهج‌البلاغه از مصادیق جهاد تبیین است که امام برای افراد مختلف مانند معاویه می‌نگاشتند و در آن‌ها تبیین می‌کردند که این افراد چه شخصیتی دارند، با چه هدفی به دنبال جنگ و تفرقه در امت

هستند؛ بنابراین بخش زیادی از نهج البلاغه و احادیثی که از مکتوبات امیرالمؤمنین علی (ع) مانند خطبه ۵۵ در دست داریم نشانه‌های بسیار بارزی از جهاد تبیین و روشنگری وقایع برای مردم است که فریب نخورند. (سیدرضی، ۱۴۰۰: خ ۵۵).

امام علی (ع) در جنگ‌ها نیز تا جایی که امکان داشت به تبیین و روشنگری می‌پرداختند.

در جنگ جمل که امام آغازگر جنگ نیست و چند نفر از افرادی که مقبول قوم هستند را می‌فرستند تا قرآن را دست بگیرند و مردم را به آرامش دعوت کنند و نیت کسانی که آغازگر این جنگ هستند را بیان کنند که دشمن هم با شهادت رساندن این فرد پاسخ تبیین امام را می‌دهد؛ لذا وقتی امام می‌بینند که تبیین و روشنگری اثر ندارد و این افراد پذیرای این سخنان نیستند دستور جنگ را صادر می‌کنند. در جنگ نهروان حضرت می‌دانند که بسیاری از خوارج ناآگاه هستند، لذا در اجتماع ۱۲ هزار نفری خوارج حضرت با آن‌ها صحبت می‌کنند و به آن‌ها فرصت می‌دهند که فکر کنند و همین تبیین و فرصت دادن برای اندیشیدن باعث می‌شود هشت هزار نفر متقاعد شوند و برگردند و امام جنگ نهروان را با چهارهزار نفر باقی‌مانده انجام می‌دهند. (طبری، ۱۳۵۳: ۴/۵۴۴).

۳-۲. امام سجاد، احیاگر روشنگری در خفقان

یکی از مهم‌ترین زوایای زندگانی امام سجاد (ع)، فعالیت سیاسی ایشان بعد از واقعه کربلا بود که در قالب «جهاد تبیین» صورت پذیرفت. امام سجاد (ع) جهاد تبیین را به‌گونه‌ای زیبا و دقیق به منصفه ظهور رساند

که به گونه ای که می توان آن حضرت را در حقیقت طلایه دار و پیش آهنگ جهاد تبیین نامید.

بعد از واقعه کربلا دشمنان اسلام برای پیشبرد اهداف شوم خود تلاش کردند افکار عمومی را منحرف و در ظلمت و فضای غبار آلود قرار دهند و حقایق را مردم تحریف کنند. امام سجاد (ع) در دوران خفقان شدید، دست از جهاد تبیین برنداشته و با تلاشی مستمر به بیان حقایق و آرمان های بزرگ اسلام پرداخت و زمینه استمرار تمدن نوین اسلامی را فراهم ساخت. ایشان جهاد تبیین را در قالب های دعا، سخنرانی و مجلس روضه به کار بردند. (قمی، ۱۴۱۲ ق: ۲۲/۲؛ رنجبر، ۱۳۸۰: ۲۲/۱).

۳- امام خمینی (رحمة الله علیه) و علماء؛ الگوی تبیین و روشنگری در عصر حاضر

امام خمینی (رحمة الله علیه) یکی دیگر از الگوهای روشنگری و تبیین است که از سال ۱۳۴۱ با سخنرانی های مختلف به افشاگری علیه حکومت منحوس پهلوی و جنایات آن پرداخت. حتی پس از تبعید در سال ۱۳۴۳ نیز به نهضت تبیین و روشنگری ادامه داد و با اعلامیه ها و سخنرانی هایی که به صورت نوار در میان مردم دست به دست می چرخید، تحلیل و فهم مردم را بالا برد و حقایق را به صورت صحیح برای آن ها بیان کرد.

از همین رو وقتی در شب ۲۲ بهمن ماه ۱۳۵۷ به مردم فرمان داد که به خیابان ها بیایند، تمامی مردم با تبعیت از فرمان ایشان به خیابان ها آمدند و ریشه ظلم و جور حکومت پهلوی را کردند. پس از پیروزی انقلاب نیز هر گاه نیاز به تبیین بود، امام به میدان می آمد و روشنگری می کرد (صلح میرزایی، ۱۴۰۰: ۱/۱۲۴).

شهید مطهری (رحمة‌الله‌علیه) و آیت‌الله مصباح یزدی (رحمة‌الله‌علیه) نیز از دیگر الگوهای تبیین هستند. در دوران اصلاحات علی‌رغم هجوم‌هایی که نسبت به آیت‌الله مصباح (رحمة‌الله‌علیه) وجود داشت، ایشان در سلسله جلساتی همچون خطبه‌های پیش از نماز جمعه، جلسات متعددی که از اقصی نقاط کشور دعوت می‌شد و ... به تبیین مباحث مختلف اسلامی پرداخت (موسوی و حسینی قلعه، ۱۴۰۱: ۱۸/۱).

زندگی امام امت (رحمة‌الله‌علیه) تجلی جهاد تبیین است.

رژیم پهلوی تصویری کرد با تبعید امام خمینی (رحمة‌الله‌علیه) چراغ هدایت خاموش خواهد شد درحالی‌که امام با انتشار پیام‌های مکتوب و صوتی مردم را راهنمایی کرد و به روشنگری پرداخت و در دوره تبعید هم جهاد تبیین را از یاد نبرد.

نامه امام خمینی (رحمة‌الله‌علیه) خطاب به گورباچف، در اوج قدرت کمونیسم و صدور حکم تاریخی علیه سلمان رشدی (لعنة الله علیه) نویسنده کتاب آیات شیطانی نمونه‌هایی از جهاد تبیین توسط امام خمینی (رحمة‌الله‌علیه) هستند. برخی که نام اسلام را یدک می‌کشند و خود را به‌عنوان متولیان امور مسلمین قلمداد می‌کنند پس از انتشار این کتاب، سکوت کردند؛ ولی امام امت در راستای جهاد تبیین و روشنگری حکم ارتداد سلمان رشدی را صادر کردند، با وجودی که می‌دانست این موضع‌گیری برای ایشان و کشور هزینه‌هایی دارد.

زندگی امام (رحمة‌الله‌علیه) و وصیت‌نامه سیاسی الهی رهبر کبیر انقلاب را در راستای جهاد تبیین بوده است.

این وصیت‌نامه بادقت و حوصله نوشته شده و ظرایف و نکات آموزنده بسیاری در آن وجود دارد که برای پیرو راه اسلام و امام لازم است آن را بخوان. (جوادی آملی، ۱۳۷۸: ۱/۳۱۴).

۴- تبیین در سیره و سخنان مقام معظم رهبری

سابقه مبارزاتی رهبر معظم انقلاب به ابتدای نوجوانی و جوانی ایشان باز می‌گردد.

ایشان از ابتدای مبارزه همواره به تبیین مسائل پرداختند؛ چنان‌که نقل شده است وقتی در مشهد، مسجدی که ایشان در آن به اقامه نماز و سخنرانی می‌پرداخت، تعطیل شد، شهید مطهری (رحمة‌الله‌علیه) به ایشان گفته بود علت اینکه مسجد شما را تعطیل کرده‌اند، این است که شما به شیوه پیامبران عمل می‌کنید و دیگران به شیوه آخوندها؛ زیرا انبیا و پیامبران همواره در کنار مبارزه با طاغوت به روشنگری و بیان حقیقت پرداخته‌اند.

از همین رو بود که در جریان انقلاب و حتی پس از پیروزی انقلاب، دشمن از روشنگری‌های مقام معظم رهبری همواره می‌ترسید و به دنبال محدودکردن ایشان از بسته‌شدن مسجد و دستگیری توسط ساواک تا ترور توسط گروه منافقین بود.

رهبر معظم انقلاب که خود نیز یکی از الگوهای موفق تبیینی است، در دهه ۶۰ و در مناسبت‌های گوناگون، روحانیون و ائمه جمعه را به‌عنوان الگوهای تبیینی و موتور محرک اعتقادی جامعه و بال‌وپر امام خمینی (رحمة‌الله‌علیه) می‌دانستند که پیام امام را به اقصی نقاط کشور منتقل می‌کردند:

«آن عاملی که توانست پیام مراجع را در دوره اول - آن چند ماه اول - و بعد پیام امام بزرگوار را که تنها این کار را انجام می‌دادند و این رهبری را

انجام می‌دادند - چه در دوره قم، چه در دوره نجف - منتشر کند در اقصی نقاط کشور و در دل‌های مردم نفوذ بدهد، عامل طلبگی بود. طلبه‌ها بودند که این کار را کردند؛ طلبه‌ها بودند که این فکر را منتقل کردند به سرتاسر کشور سید (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۴/۱۲/۲۵).

رهبر معظم انقلاب در کتاب خون‌دلی که لعل شد، با اشاره به مبارزات افراد مختلف با حکومت پهلوی تا به هدف رسیدن انقلاب اسلامی، خود را از معدود افرادی می‌دانند که در جریان نهضت اسلامی، هر دو خط مبارزه و تبیین را در کنار یکدیگر دنبال می‌کردند؛ زیرا معتقد بودند اگر فعالیت آگاهانه فکری اسلامی از جنبش مبارزه جدا شود، مبارزه خشک و بی‌روح و ناموفق می‌شود:

«یکی از آقایان، پایین یک شعری خواندند که مضمونش این بود که اگر شمشیر بکشید، سینه‌هایی که بیایند در جلوی شما بایستند و در مقابل دشمنان شما سینه سپر کنند [زیاد است]، من گفتم من شمشیر را کشیدم، مشغولیم، ما از چپ و راست داریم می‌زنیم؛ این جوری نیست؛ منتها نوع شمشیر امروز و نوع میدان امروز با نوع میدان آن سال‌های اول تفاوت دارد؛ ما در جنگ نرمیم؛ در جنگ سیاسی هستیم، در جنگ فرهنگی هستیم، در جنگ امنیتی و نفوذی هستیم؛ فکرها و اراده‌ها دارند با هم می‌جنگند. امروز ما خیلی احتیاج داریم به ابزارهای مؤثر و تأثیرگذار؛ یک بخش عمده این ابزارها، به نظر من شعر است که بایستی مورد توجه شما قرار بگیرد» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۵/۰۳/۳۱).

ایشان در جای دیگری رسالت روشنگری و جهاد تبیین را آگاهی‌بخشی عقلانی و منطقی به افکار عمومی و تعیین خط‌مشی برای

حرکت جامعه در مسیر درست و به‌دوراز هرگونه افراط و تفریط اعلام کرده‌اند: «شما جوانان عزیز و دانشجویان عزیز که به معنای واقعی کلمه میوه دل ملت و امید آینده این کشورید، به مسئله «تبیین» اهمیت بدهید. خیلی از حقایق هست که باید تبیین بشود. در قبال این حرکت گمراه‌کننده‌ای که از صد طرف به سمت ملت ایران سرازیر است و تأثیرگذاری بر افکار عمومی که یکی از هدف‌های بزرگ دشمنان ایران و اسلام و انقلاب اسلامی است و دچار ابهام‌نگاه‌داشتن افکار و رهاکردن اذهان مردم و به‌خصوص جوان‌ها، «حرکت تبیین» خنثی‌کننده این توطئه دشمن و این حرکت دشمن است.

هر کدام از شما به‌عنوان یک وظیفه، مثل یک چراغی، مثل یک نوری پیرامون خودتان را روشن کنید.

امروز خوشبختانه میدان باز است برای انتشار افکار، این فضای عمومی در کنار مشکلاتی که ممکن است به وجود بیاورد، برکات بزرگی هم دارد؛ می‌توانید افکار درست را، افکار صحیح را منتشر کنید؛ پاسخ به اشکالات را، پاسخ به ابهام‌آفرینی‌ها را در این فضا با استفاده از این امکان منتشر کنید و می‌توانید در این زمینه به معنای واقعی کلمه جهاد کنید.

البته اصل قطعی در این باب، این است که بایستی از شیوه اخلاقی در این کار پیروی کرد.

از این کاری که بعضی‌ها در فضای مجازی یا در مطبوعات و در مقاله‌ها و اینجا و آنجا انجام می‌دهند که با دشنام، با تهمت و فریب و دروغ با افکار عمومی مواجه می‌شوند، باید به‌شدت اجتناب کرد. بایستی حقایق را با منطق قوی، سخن متین و عقلانیت کامل، همراه با زینت عاطفه و عواطف انسانی و به‌کارگیری اخلاق منتشر کرد.

امروز همه ما بایستی در این میدان حرکت بکنیم؛ هر کدام به نحوی و با سهمی که در این راه داریم. امیدوارم ان‌شاءالله خدای متعال همه شماها را موفق کند. جوان‌های ما امروز بحمدالله مجهزند؛ مجهز به فکر، مجهز به عقلانیت، مجهز به آگاهی‌های فراوان و می‌توانند در این زمینه‌ها خیلی تلاش کنند. خودتان را آماده کنید، این تجهیزات را در خودتان افزایش بدهید و به معنای واقعی کلمه خودتان را مجهز کنید و در این میدان وارد بشوید» (مقام معظم رهبری، ۱۴۰۰/۰۷/۰۵).

رهبر معظم انقلاب با صدور بیانیه «گام دوم» در چهلمین سالگرد انقلاب در سال ۹۷ بزرگ‌ترین «جهاد تبیین» را انجام دادند. نکاتی که ایشان از برای دفاع از حق و افشای طرح‌های پیچیده دشمنان انقلاب و اسلام مطرح می‌کنند توسط رسانه‌های بیگانه و اشکال‌تراشان بلافاصله ممکن است مورد حمله قرار گیرد، ولی ایشان بدون ملاحظه این موارد، به ادای تکلیف فکر می‌کنند. در «جهاد تبیین» نوعی تکلیف‌گرایی الهی بسیار عمیق وجود دارد، همان‌گونه که حضرت امام (بر روی تکلیف الهی بسیار تأکید داشتند. (ذو علم، ۱۴۰۱: ۱/۱۵).

۱-۴. تبیین مهم‌ترین عرصه جهاد

مهم‌ترین عرصه جهاد از نظر مقام معظم رهبری جهاد تبیین است؛ زیرا اکنون دشمن با هزاران دستگاه رسانه‌ای و خبری و تبلیغات وسیع دست به جنگ روانی زده است تا با وارونه جلوه‌دادن واقعیت‌ها، رابطه مؤمنانه مؤمنین را قطع کند. از این رو باید با تبیین و روشنگری، حقیقت‌ها را برای همگان بیان کرد.

«ما در حال یک نبرد فرهنگی، یک نبرد جنگ نرم هستیم؛ یعنی به ما تهاجم شده؛ تهاجم نرم، آن هم با ابزارهای پیشرفته و بسیار نو و با توانایی بسیار بالا؛ به ما حمله شده. خب ما باید اول این را تصدیق کنیم، باید اول قبول کنیم که ما در حال یک جنگیم، ما مورد تهاجم قرار گرفته هستیم. اگر چنانچه این شد، آن وقت بایستی همه نیرو را متمرکز کنیم در ضربه‌زدن به مهاجم و جلوی هجوم او را گرفتن. هدف مهاجم، آماج کار مهاجم چیست؟ فرهنگ ماست، اخلاق ماست، خانواده ماست، هویت ماست، تاریخ ماست. در مقابل، ما بایستی یک جبهه قوی توانایی ایجاد کنیم که این جبهه بتواند پاسخگو باشد. آن جبهه متشکل از کیست؟

از هنرمند، روشنفکر، عنصر فرهنگی؛ یعنی شماها هستید، شماها و امثال شما آقایان و دوستانی که در بخش فرهنگ و در بخش هنر مشغول کار هستید.» (مقام معظم رهبری: ۱۳۹۷/۰۸/۲۴).

ایشان در توصیه دیگری با اشاره به فعالیت هزاران دستگاه دشمن برای مبارزه با اسلام و انقلاب اسلامی، جهاد تبیین را به‌عنوان مهم‌ترین عرصه جهاد و حتی بالاتر از جهاد نظامی برای مبارزه با تبلیغات سوء دشمن تأکید می‌کنند:

«یک روز میدان، میدان نظامی است مثل دوران دفاع مقدس، دوران دفاع از حرم؛ اینجا میدان، میدان نظامی است؛ آن روز خیلی‌ها وظیفه را تشخیص دادند و حرکت کردند و رفتند و وظیفه‌شان را انجام دادند - البته واجب کفایی بود؛ واجب عینی نبود - که البته در همین جا هم هیئت‌ها سنگ تمام گذاشتند که

قبلاً عرض کردیم و بسیاری از این رزمندگان ما و شهدای ما، بچه‌های هیئت‌ها بودند که رفتند و به شهادت رسیدند. یک روز عرصه علم است و جهاد، جهاد علمی است، باید علم را بالا برد؛ یک روز عرصه فعالیت‌های اجتماعی است؛ یک روز عرصه خدمات اجتماعی است و خدمت به مردم.

آن روزی که دشمن سعی می‌کند جامعه را در فشار اقتصادی قرار بدهد، برای اینکه مردم را در مقابل اسلام، در مقابل نظام اسلامی قرار بدهد؛ آن روز اگر شما خدمت اقتصادی و اجتماعی به مردم بکنید، جهاد کرده‌اید در مقابل دشمن؛ لکن از همه این‌ها مهم‌تر عرصه تبیین و روشنگری است.

اگر روشنگری بود، همه این عرصه‌های گوناگون در وقت خود و جای خود وضعشان روشن خواهد شد و مردان خودشان را پیدا خواهند کرد (مقام معظم رهبری: ۱۴۰۰/۱۱/۰۳).

۲-۴. مبارزه تبیینی اهل بیت (ع)

مبارزه سیاسی اهل بیت (ع) در اکثر موارد به شکل مبارزه تبیینی بوده است، اگر چه گاه مبارزه مسلحانه نیز صورت گرفته است. رهبر معظم انقلاب در کتاب هم‌رزم حسین (ع) نیز به این مطلب اشاره کرده‌اند که تمامی اهل بیت هم‌رزم اباعبدالله الحسین (ع) بودند، اما نوع میدان جنگ‌هایشان متفاوت بود. جهاد تبیین محدوده خاصی ندارد و حتی معیشت مردم نیز به آن مرتبط است.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای دو جریان تحریم و تحریف را هم‌عرض با یکدیگر می‌دانند و معتقدند شکست جریان تحریف، موجب شکست

جریان تحریم خواهد شد؛ زیرا دشمن با تحریف واقعیت‌ها توانسته است تحریم‌ها را به جایی برساند که اثر منفی آن بر جامعه بسیار مشهود باشد. از این رو جهاد تبیین در واقع نوعی مقابله با تحریف‌ها و شکست تحریم‌هاست (مقام معظم رهبری، ۱۴۰۰: ۱/۱۵۷).

یا در جای دیگری می‌فرماید:

«ایشان جهاد تبیین را، جهاد روایت را راه انداخت؛ نگذاشت و فرصت نداد که روایت دشمن از حادثه غلبه پیدا کند؛ کاری کرد که روایت او بر افکار عمومی غلبه پیدا کند. حالا تا امروز روایت زینب کبری (سلام‌الله‌علیها) از حادثه عاشورا در تاریخ مانده، در همان زمان هم تأثیر گذاشت در شام، در کوفه، در مجموعه سال‌های حکومت اموی و منتهی شد به ساقط شدن حکومت اموی. ببینید، این درس است؛ این همان حرفی است که بنده همیشه می‌گویم: شما روایت کنید حقایق جامعه خودتان و کشور خودتان و انقلابتان را.

شما اگر روایت نکنید، دشمن روایت می‌کند؛ شما اگر انقلاب را روایت نکنید، دشمن روایت می‌کند؛ شما اگر حادثه دفاع مقدس را روایت نکنید، دشمن روایت می‌کند، هر جور دلش می‌خواهد؛ توجیه می‌کند، دروغ می‌گوید [آن هم] ۱۸۰ درجه خلاف واقع؛ جای ظالم و مظلوم را عوض می‌کند.

شما اگر حادثه تسخیر لانه جاسوسی را روایت نکنید - که متأسفانه نکردیم - دشمن روایت می‌کند و کرده؛ دشمن روایت کرده، با روایت‌های دروغ. این کاری است که ما باید انجام بدهیم؛ وظیفه جوان‌های ماست» (مقام معظم رهبری: ۱۴۰۰/۰۹/۲۱).

عملیاتی شدن و نهادینه شدن ارزش‌ها و هنجارها در جامعه، به بحث جهاد تبیین باز می‌گردد. عدم تبیین حقایق و مسائل برای جامعه، عدم گفتمان‌سازی و در نتیجه شکل‌گیری یک فتنه را در پی دارد؛ به گونه‌ای که در فتنه سال‌های ۷۸، ۸۸ و نیز موضوع بنزین تبیین صحیح مسائل می‌توانست مانع بروز اتفاقات رخ داده شود. شکل‌گیری مطالبه‌گری و عدالت‌خواهی، نیازمند تبیین درست و استفاده از الگوهای موفق تبیینی است.

عدم تبیین وقایع و مسائل، زمینه‌ساز نفوذ و تسلط دشمن بر اذهان مردم جامعه می‌شود. انبیای عظام الهی و اهل‌بیت، بهترین الگوهای جهاد تبیین هستند؛ چنان‌که امام علی (ع) در دوران کوتاه حکومت خویش، همواره به تبیین و روشن‌گری پرداخت. حضرت زهرا (س) نیز با مراجعه به خانه انصار و اصحاب و خطبه فدکیه در مسجد پیامبر (ص) و دیگر فعالیت‌های خویش کوشید ولایت و امامت را برای جامعه تبیین کند. امام سجاد (ع)، حضرت زینب (س)، حضرت ام‌کلثوم (س) و حضرت سکینه (س) رسالت روشن‌گری و تبیین واقعه عاشورا را به خوبی به انجام رساندند. عمار یاسر، صحابی رسول خدا (ص) و امیرالمؤمنین (ع) آن‌چنان به تبیین و روشن‌گری مسائل اهمیت می‌داد که هر جا فتنه‌ای رخ می‌داد، خود را به آنجا می‌رساند و روشن‌گری می‌کرد.

۳-۴. الزامات جهاد تبیین

جهاد تبیین در بیانات رهبر معظم انقلاب اصول و الزاماتی دارد که باید استخراج شود؛ البته تبیین و روشن‌گری به طور حتم به ضرر برخی افراد، گروه‌ها و... تمام خواهد شد و آن‌ها نیز با تمام توان خود می‌کوشند

با آن مقابله کنند؛ از این رو باید ایمان، تقوا و توکل به خدا را در وجود خود تقویت کرد؛ زیرا ایمان، تقوا و توکل بر خدا جزء اصول اساسی تبیین و روشنگری است.

۱- در مسیر جهاد تبیین و رسالت روشنگری، انسان باید مراقب باشد که گرفتار خرافات و شایعات نشود تا در مخاطب ایجاد ناامیدی نکند؛ بنابراین تحقیق درباره مسائل، یکی از اصول اولیه رسالت تبیین است؛ زیرا بنا بر دستورات اسلامی نباید از آنچه به آن علم نداریم، پیروی کنیم: «وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ». (اسراء: ۳۶).

یکی دیگر از الزامات جهاد تبیین و رسالت روشنگری، هم‌افق و هم‌راستا بودن محتوای ارائه شده با نقشه کلان محتوایی انقلاب است. هم‌افقی با ولی جامعه خیلی مهم است.

از این رو در تبیین و بیان حقیقت باید از نظرات بزرگان و اندیشمندانی همچون امام خمینی، مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، شهید مطهری، شهید بهشتی، آیت‌الله مصباح و... به‌عنوان ایده‌آل‌های انقلاب استفاده کرد. مطالعه آثار امام و رهبر انقلاب (مدظله‌العالی)، به‌ویژه آثاری که در مباحث معرفتی و سیاسی وجود دارد، موجب ارائه بهترین تبیین خواهد شد، باید مصلحت‌اندیشی‌های راحت‌طلبانه را رها کرد.

مصلحت‌اندیشی و عافیت‌طلبی می‌تواند موجب شود فرد جهاد تبیین را رها کند. جهاد تبیین تعارف‌بردار نیست. باید در این مسیر استقامت کرد و کوشید با صبر، مقاومت، پشتکار و توکل بر خدا غبار نشسته بر حقایق رازدود (کاوند، محمدی مقدم، ۱۴۰۱: ۱/۱۴).

از دیگر الزامات جهاد تبیین، محبت قلبی و دلی است که در توصیه‌های متعدد از سوی ایشان گوشزد شده است، چنانچه حاج قاسم سلیمانی توصیه به این امر کردند:

«برادران، رزمندگان، یادگاران جنگ؛ یکی از شئون عاقبت‌به‌خیری، نسبت شما با جمهوری اسلامی و انقلاب است. والله والله والله از مهم‌ترین شئون عاقبت‌به‌خیری همین است. والله والله والله، از مهم‌ترین شئون عاقبت‌به‌خیری، رابطه قلبی و دلی و حقیقی ما با این حکیمی است که امروز سکان انقلاب را به دست دارد. در قیامت خواهیم دید، مهم‌ترین محور محاسبه این است». (خبرگزاری میزان، ۱۳۹۸/۱۰/۱۷، کد خبر: ۵۸۴۳۶۰).

۴-۴. ویژگی‌های جهاد تبیین

جهاد تبیین از منظر مقام معظم رهبری دارای ویژگی‌هایی است که ایشان در جاهای مختلف بر آن تأکید کرده‌اند که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

۱) ایجاد اعتقاد عمومی

یکی از ویژگی‌های جهاد تبیین به‌وجود آوردن اعتقاد و اتحاد عمومی جامعه است و نکته کلیدی اینکه اگر تبیین نباشد، فرصت برای اغواگری و گمراه‌سازی مردم توسط دشمن در عرصه‌های مختلف باز خواهد شد که تولید گروهک داعش یکی از نمونه‌های این مسئله در سالیان اخیر است:

«امروز به‌خاطر اینکه فریضه تبیین را ما درست انجام ندادیم، یک عده‌ای دچار گمراهی‌اند و به خیال اینکه برای اسلام دارند کار می‌کنند،

علیه اسلام دارند کار می‌کنند... به جای دشمن، این‌ها دارند با مسلمان‌ها می‌جنگند» (مقام معظم رهبری: ۱۳۹۵/۹/۲۲).

۲) تبیین باید هنرمندانه باشد

از مواردی که بر اثربخشی بهتر جهاد تبیین تأثیر دارد ابزار القای آن می‌باشد که اگر در قالب هنر و استفاده از روش‌های هنرمندانه باشد مؤثرتر خواهد بود.

از دیگر مسائل مهم کشور «مسئله سبک زندگی اسلامی ایرانی که ما مطرح کردیم، خب این درخور بررسی است، این را تبیین کنید، هم خودتان عملاً و هم تبیینی. مسئله فرهنگ، یکی از مسائل مهم است، این را تبیین کنید.» (مقام معظم رهبری: ۱۳۹۵/۴/۱۲).

البته در عرصه جهاد تبیین «توجه به نیازهای روز و نوآوری در ادبیات و روش‌ها به گونه‌ای که بر جان‌ودل مخاطبان بنشیند» (مقام معظم رهبری: ۱۳۹۵/۵/۲۸).

از شرایط لازم است و باید از ظرفیت هنر، مانند مداحی و شعر بهره برد: «اهداف انقلاب را با دید روشن، با فکر باز، با اندیشه عمیق، در شعر بگنجانید و آن را با صدای خوش، با لحن خوش، با شیوه‌های هنری در جلسه [مداحی] القا کنید» (مقام معظم رهبری: ۱۳۹۷/۱۲/۷).

۳) بصیرت‌افزایی و گفتمان‌سازی

جهاد تبیین باید به صورتی عمیق در جامعه نهادینه شود و موجب افزایش فهم و درک جوانان گردد و به گفتمان‌سازی منجر شود.

۱. دانشجویان و نسل جوان برای انجام وظیفه تبیین ابزارهای مختلفی دارند:

«همین نشریات دانشجویی چیز خوبی است... این استدلال‌های انقلابی شما را منتشر بکنند تا مردم اینها را بخوانند» (مقام معظم رهبری: ۱۳۹۵/۴/۱۲).

۲. کرسی‌های آزاد اندیشی یکی از مواردی است که مقام معظم رهبری برای روشنگری و تبیین در دانشگاه‌ها و مراکز علمی، تأکید زیادی بر آن دارند تا از این طریق به طرح شبهات و سؤالات و پاسخ‌گویی به آنها پرداخته شود.

۳. یکی دیگر از راه‌ها این است که «در سخنرانی‌های قبل از خطبه‌های نماز جمعه یک برنامه‌ریزی بکنند، دانشجویهایی که اهل حرف زدن هستند، از طرف جمع پشتیبانی بشوند، کمک بشوند، متن‌های خوبی تهیه کنند، بروند در نماز جمعه [بخوانند]». (مقام معظم رهبری: ۱۳۹۵/۴/۱۲).

۴. فضای مجازی از دیگر بسترهای تبیین و بصیرت‌افزایی است: «پاسخ به اشکالات را، پاسخ به ابهام‌آفرینی‌ها را در این فضا با استفاده از این امکان منتشر کنید و می‌توانید در این زمینه به معنای واقعی کلمه جهاد کنید» (مقام معظم رهبری: ۱۴۰۰/۷/۵).

۴) دوری از بداخلاقی و اختلاف

آنچه مسلم و قطعی می‌باشد این است که جریان جهاد تبیین باید کاملاً به صورت اخلاقی و اسلامی صورت گیرد و از هرگونه بداخلاقی به دور باشد.

اما تبیین الزاماتی هم دارد که رعایت آنها شرط اثربخشی سخن حق است: «اصل قطعی در این باب این است که بایستی از شیوه اخلاقی در این کار پیروی کرد (مقام معظم رهبری: ۱۴۰۰/۷/۵).

۵) تبیین نیازمند آگاهی و عقلانیت است

تا آگاهی و علم جامعه مخصوصاً قشر جوان افزایش نیابد شعار تبیین و روشنگری بیهوده و عبث است پس باید در پی افزایش علم و بصیرت خود به‌عنوان مقدمه جهاد تبیین بود.

«جوان‌های ما امروز بحمدالله مجهزند؛ مجهز به فکر، مجهز به عقلانیت، مجهز به آگاهی‌های فراوان، و می‌توانند در این زمینه‌ها خیلی تلاش کنند. خودتان را آماده کنید، این تجهیزات را در خودتان افزایش بدهید» (مقام معظم رهبری: ۱۴۰۰/۷/۵).

تبیین حقایق با هیاهو و شلوغ‌کاری به دست نمی‌آید:

«تبیین را اساس کار بدانید. بنده می‌بینم گاهی اوقات یک جماعتی، یک افرادی، جوان‌های احتمالاً صالح و مؤمنی با یک کسی مخالف‌اند یا با یک جلسه‌ای مخالف‌اند، بنا می‌کنند هیاهو کردن و جنجال کردن و شعار دادن؛ بنده با این کارها موافق نیستم... هیچ فایده‌ای ندارد. فایده در تبیین است» (مقام معظم رهبری: ۱۳۹۵/۳/۳)

۶) وظیفه اصلی، بردوش مسئولان

نکته دیگر اینکه لایه اساسی مخاطبان تبیین، نخبگان و مسئولان هستند. اتفاقاً در مواجهه با نخبگان، مسئولان، روشن‌فکران، عالمان دینی و کسانی که در مسند هدایت مردم قرار دارند، «جهاد تبیین» ارزش مضاعف پیدا می‌کند؛ زیرا مجاهدت مضاعفی لازم است تا فردی که در رأس دستگاه

تبلیغی یا رسانه‌ای است، مطلب برایش روشن شود و او بتواند برای دیگران روشنگری کند؛ بنابراین، یکی از مهم‌ترین مخاطبان تبیین، نخبگان، مسئولان و مدیران هستند.

مسئولین و مدیران کشور هم وظیفه تبیینی دارند. ممکن است مردم در قبال برخی تصمیمات مسئولین و سیاست‌ها دچار ابهام شوند «باطن این تصمیم را، یا استدلال بر این تصمیم را نمی‌دانند؛ چون نمی‌دانند، معترض می‌شوند. خیلی خوب، برای آنها تبیین کنید؛ بعضی از چیزها هست که باید تبیین بشود و گفته بشود» (مقام معظم رهبری: ۱۴۰۰/۴/۷)

کارگزاران نظام باید به‌دور از هرگونه رویکرد خصمانه‌ای در قبال اعتراضات و شبهات، پاسخگویی با رویکرد تبیین را در دستور کار خود قرار دهند: «راه تبیین هم همین است که در جلسات عمومی با مردم، بیان کنید، روشن کنید؛ سؤالات را مطرح کنند، شما جواب بدهید، این‌ها تبیین می‌شود؛ در رسانه‌ها هم پنخس شود» (مقام معظم رهبری: ۱۳۹۰/۶/۶).

۴) جهاد تبیین مانند به‌مثابه پدری دلسوز

معظم له درباره جهاد تبیین در جمع ائمه جمعه در مرداد ۱۴۰۱ فرمودند: «پدر باشید».

در ادامه نیز ویژگی‌های کلیدی جهاد تبیین با رفتار پدرانه را توضیح دادند. پدر برای همه فرزندان با هر گرایش و سلیقه‌ای دلسوز است. فرزند شناس است. از سر ظاهر حکم نمی‌دهد. مثال زدند که در راهپیمایی غدیر همه بودند؛ با هر ظاهر و شمایل.

پدر عامل است. اگر از تقوا می‌گویید خودش اهل تقواست.
پدر به زبان فرزند حرف می‌زند؛ لذا فرمودند هنرتان این است که مفاهیم
معرفتی و انقلابی را به زبان روز بگویید.

زبانش گرم و صمیمی، اتحاد آفرین، امیدبخش و آرامش‌دهنده است و
دستاویز برای هجمه معاندان نمی‌سازد. منفعل نیست. به‌جای دفاع، حمله
می‌کند. کاری که رهبری در تبیین ماجرای حجاب کردند از همین جنس بود.
یا در جای دیگری فرمودند:

«زن محبوب و باشرف و بااستعداد ایرانی با موفقیتش بر حیثیت غرب
ضربه زده است و اما به این فهم، اوج توصیه رهبری برای جهاد تبیین جایی
است که تأکید بر مردم‌سالاری پدرا نه می‌کنند. جهاد تبیین را جدی بگیرد،
شبهه زدایی از ذهن مخاطبین را جدی بگیرد.

شبهه از جمله چیزهایی است که عرض کردیم مثل موریانه است؛ دشمن
به این موریانه‌ها دل بسته. شبهه ویروس است، مثل همین ویروس کرونا؛ وقتی
که وارد شد، خارج شدنش مشکل است، جزو بیماری‌های مسری هم هست،
سرایت هم می‌کند.

البته اینکه گفتم «بعضی‌ها در مقابل تیر و شمشیر ایستادند، در مقابل
شبهه نتوانستند بایستند»، در این یک مقداری هم دنیاطلبی نقش دارد؛ این را
هم نباید از نظر دور داشت. دنیا چیست؟ دنیای هر کسی فرق می‌کند؛ یکی
دنیایش مال است، یکی دنیایش مقام است، یکی دنیایش شهوات جنسی
است؛ این‌ها دنیا‌های افراد مختلف است، این‌ها همه دنیا است. ممکن است
توجه هم درست کند برای خودش در این دنیاطلبی، اما دنیاطلبی است دیگر؛
این‌ها هم تأثیر دارد...» (مقام معظم رهبری: ۱۴۰۱/۵/۵).

نتیجه‌گیری

تبیین و روشنگری به‌صورت امری جدی و جهادی مورد تأکید مقام معظم رهبری بوده، به‌گونه‌ای که این امر مهم را وظیفه همه مردم اعم از مسئولین و عوام مردم می‌دانند؛ ولی با این حال می‌توان گفت بار اصلی آن بر دوش مسئولین می‌باشد.

سابقه تبیین به‌اندازه عمر بشر و انبیای الهی بوده و در حال حاضر با توجه به عناد و دشمنی جبهه کفر و نفاق با جریان دینی و انقلابی در طول تاریخ و همچنین دشمنی جامعه جهانی و غرب با انقلاب اسلامی ایران و هجمه‌های دشمنان در تحریف و ایجاد شبهه‌های گوناگون و متعدد در همه زمینه‌ها، امر تبیین و روشنگری برای پاسخ‌گویی، ایجاد شفافیت و دفاع و در ادامه زمینه‌سازی برای حمله و خارج شدن از حالت انفعال به حالت فعال، امری لازم و جدی می‌باشد.

بر طبق نظر ایشان یکی از آسیب‌ها و تهدیدات اساسی که انقلاب اسلامی را تهدید می‌کند عدم تبیین و روشنگری و بروز و استمرار جریان تحریف و شبهه و عدم بیان دستاوردهای انقلاب اسلامی می‌باشد.

اهمیت این موضوع به حدی است که پیروزی انقلاب و سختی‌های متحمل برای رسیدن به آن یک طرف و حفظ آن توسط تبیین و ابهام‌زدایی یک طرف می‌باشد و اهمیت و دشواری بیشتری دارد، به‌طوری‌که ایشان در موارد گوناگون به اهمیت و ضرورت آن پرداخته‌اند.

در این مقاله با بررسی سخنان ایشان در مورد موضوع مدنظر، موضوعاتی که نیاز به تبیین دارند و همچنین ویژگی یک تبیین صحیح و مؤثر؛ الزامات آن و

افرادی که موظف بر این مهم می باشند مورد بررسی قرار گرفته شده و به این نتیجه رسیدیم که:

- ۱) تبیین باید هنرمندانه باشد.
- ۲) موجب اعتقاد عمومی گردد.
- ۳) الزامات و شرایط آن رعایت گردد.
- ۴) روشنگر و واضح باشد.
- ۵) دور از بد اخلاق و تفرقه باشد.
- ۶) گفتمان ساز و جریان ساز باشد.

منابع و مأخذ

قرآن کریم

نهج البلاغه

- ۱- ابن ابی الحدید، عبد الحمید بن هبه الله (۱۴۰۴ ق)، شرح نهج البلاغه، قم، انتشارات مکتبه آیه الله المرعشی، چاپ اول.
- ۲- ابن اثیر، الکامل فی التاریخ (۱۴۰۸ ق)، بیروت، انتشارات دار احیاء التراث عربی، چاپ اول.
- ۳- ابن بابویه، صدوق، محمد بن علی بن الحسین (۱۴۰۳ ق)، الخصال، قم، انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه، قم. چاپ اول.
- ۴- ابن جوزی، جمال‌الدین ابوالفرج عبدالرحمن (۱۴۲۲ ق)، نواسخ القرآن، بیروت، انتشارات مکتبه العصریه، چاپ اول.
- ۵- ابن شهر آشوب مازندرانی (۱۳۷۹ ق)، مناقب آل ابی طالب، ج ۲، قم، انتشارات علامه، چاپ اول.
- ۶- ابن اثیر، طاهر احمد/زاوی، محمود محمد طنحی (۱۳۸۴ ش)، النهایه فی غریب الحدیث والاثار، قم، انتشارات افسست، چاپ اول.
- ۷- امینی، عبدالحسین (۱۳۸۳ ش)، الغدیر، قم، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، چاپ هفتم.
- ۸- بیهقی، احمد بن علی (۱۳۶۶ ش)، تاج المصنوع، ترجمه هادی عالم زاده، انتشارات مطالعات فرهنگی، چاپ اول.
- ۹- ثقفی کوفی، ابواسحاق ابراهیم بن محمد بن سعید (۱۴۱۰ ق)، الغارات، ترجمه سید محمود زارعی، قم، دارالکتاب، چاپ اول.

- ۱۰- جرجانی، عبد القاهر (۱۳۹۸ ش)، ترکیب و شرح عوامل جرجانی، ترجمه عبدالواحد، سنندج، انتشارات شیخی، چاپ اول.
- ۱۱- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۴ ش)، بنیان مرصوص امام خمینی (رحمة الله علیه) در بیان و بنان آیت الله جوادی آملی، فصل ۱۷ انتشارات اسراء، چاپ اول.
- ۱۲- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۹ ش)، خون دلی که لعل شد، انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ ۱۵.
- ۱۳- ----- (۱۳۹۲ ش)، آفتاب در مصاف، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ اول.
- ۱۴- ----- (۱۳۹۷ ش)، امین زبان و ادب پارسی، محمدحسن مقیسه، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی.
- ۱۵- ----- (۱۳۹۷ ش)، روشنای آینده، تحقیق موسی هلودی، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ ۱.
- ۱۶- ----- (۱۳۹۷ ش)، فلسطین از منظر آیت الله خامنه‌ای، تحقیق سعید صلح میرزایی، تهران، نشر انقلاب اسلامی، چاپ اول.
- ۱۷- ----- (۱۳۹۷ ش)، معارف انقلاب، تحقیق علیرضا مختارپور قهرودی، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی.
- ۱۸- ----- (۱۳۹۸ ش)، ارمغان، تحقیق موسی هلودی، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی.

- ۱۹- ----- (۱۳۹۸ ش)، سیاست، تحقیق امیر سیاهپوش، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ اول.
- ۲۰- ----- (۱۴۰۰ ش)، هم رزم حسین □، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ سیزدهم.
- ۲۱- خمینی، روح‌الله (۱۳۷۹ ش)، صحیفه نور، انتشارات طبع و نشر، چاپ دوم.
- ۲۲- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۸۵ ش)، لغت‌نامه دهخدا، (انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم).
- ۲۳- ذو‌علم، علی، (۱۴۰۱ ش)، جهاد تبیین؛ مقدمه‌ای برای اصلاح، تحول و مطالبه. تهران، انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ ۱
- ۲۴- زنوزی، حسین بن احمد (۱۳۷۵ ش)، المصادر، انتشارات البرز، چاپ اول
- ۲۵- ستوده، هدایت‌الله (۱۳۷۹ ش)، آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران، نشر آوای نور، چاپ اول.
- ۲۶- سیدرضی، محمدبن حسین (۱۴۰۰ ش)، نهج‌البلاغه، ترجمه محمد دشتی، تهران، انتشارات میراث ماندگار، چاپ سوم.
- ۲۷- شیخ حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ ق)، وسائل الشیعة، مؤسسة آل‌البیت، قم، چاپ اول.
- ۲۸- شیخ مفید، محمد بن نعمان (۱۴۱۳ ق)، الارشاد فی معرفة حجج الله علی‌العباد، قم، کنگره شیخ مفید.
- ۲۹- صلح میرزایی، سعید، (۱۴۰۰ ش)، جهاد تبیین، تهران؛ انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ چهاردهم.

- ۳۰- طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۸۴ ش)، مجمع البیان، انتشارات ناصر خسرو، چاپ هشتم.
- ۳۱- طبری، محمد بن جریر (۱۳۵۳ ش)، تاریخ الرُّسُلِ و الأُمَم و المُلُوک، ترجمه قاسم پاینده تهران، انتشارات بنیاد فرهنگ. چاپ سوم.
- ۳۲- عمید، حسن (۱۳۷۵ ش)، فرهنگ عمید، تهران، انتشارات امیر کبیر، چاپ ششم.
- ۳۳- غفاری، مصطفی (۱۳۹۸ ش)، فتنه ی تغلب، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ اول.
- ۳۴- فیض کاشانی، ملامحسن (۱۴۲۶ ق)، المحجة البيضاء انتشارات حسنین، تهران، چاپ اول.
- ۳۵- قائمی، علی (۱۳۸۷ ش)، زندگی حضرت زینب، رسالتی از خون و پیام، تهران، انتشارات امیری، چاپ چهارم.
- ۳۶- قمی، شیخ عباس (۱۴۱۲ ق)، منتهی الآمال فی تاریخ النبی وآل، تهران، انتشارات دلیل ما، چاپ اول.
- ۳۷- مجلسی، محمد باقر (۱۱۱۰ ق)، بحارالأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار دارالکتب الاسلامیه، چاپ سوم.
- ۳۸- معین، محمد (۱۳۸۸ ش)، فرهنگ معین، تهران، انتشارات زرین، چاپ سوم.
- ۳۹- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۶ ش)، پیام امام امیرالمؤمنین □، تهران، دار الکتب الاسلامیه، چاپ دوم.

۴۰- ----- (۱۳۷۱ ش)، تفسیر نمونه، قم، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، چاپ پنجم

مقالات:

۴۱- بابائیان، داریوش - ماهور، آرمین - شکاری، محمدحسن - زنگنه، عرفان، (۱۴۰۲ ش) تبیین سیره امام علی (ع)، هشتمین همایش ملی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم تربیتی و روانشناسی ایران، تهران
۴۲- صلح میرزایی سعید (بهار ۱۴۰۱)، جهاد تبیین، فصلنامه علمی - تخصصی ویژه مبلغان، شماره نهم.

۴۳- زنگویی، علیرضا (۱۴۰۰ ش)، جهاد تبیین در سیره حضرت فاطمه زهرا - ماهنامه مبلغان - شماره ۲۷۲

۴۴- کاوند، ندا - محمدی مقدم، یوسف (اسفند ۱۴۰۱)، الگوی مفهومی جهاد تبیین از دیدگاه مقام معظم رهبری، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، دوره بیست و پنجم، شماره، ۹۷/۲

۴۵- فاضلی، خادم حسین (۱۳۸۶ ش)، حضرت زینب، شخصیت و نقش ایشان در واقعه عاشورا، مجله معرفت شمار ۱۱۴.

۴۶- فلاح سلوکلابی، محمد (۱۳۸۴ ش)، سیمای کارگزاران حکوکتی از منظر امام علی، مجله معرفت، شماره ۹۳.

۴۷- رنجبر، محسن (۱۳۸۰ ش)، مواضع امام سجاد بعد از واقعه عاشورا، مجله معرفت شماره ۴۰

۴۸- مروجی طبسی، محمدجواد (۱۳۸۵ ش)، امام صادق و منحرفان فکری، مجله فرهنگ کوثر شماره ۶۶

۴۹- موسوی، سمیه سادات - حسینی قلعه، سید علی اکبر (بهار ۱۴۰۱)،
تحلیل تطبیقی روش‌شناسی استدلال‌های اخلاقی شهید مطهری و آیت
الله مصباح یزدی، مجله دین پژوهی و کارآمدی دوره ۲ شماره ۱.

سایت‌ها:

۵۰- خیرگزاری میزان، «بازخوانی سخنان سپهبد قاسم سلیمانی»،
۱۳۹۸/۱۰/۱۷، کد خبر: ۵۸۴۳۶۰.

۵۱- سایت مقام معظم رهبری به آدرس <https://farsi.khamenei.ir/>

۵۲- مرکز حفظ و نشر آثار مقام معظم رهبری، انتشارات انقلاب اسلامی